

УДК 371.2.015:172.15

Олена ТРИФОНОВА,
 orcid.org/0000-0002-7899-3714v
 доктор педагогічних наук, професор,
 завідувач кафедри дошкільної освіти
 Миколаївський національний університет
 імені В. О. Сухомлинського
 (Миколаїв, Україна) 5lenatrifonova@gmail.com

Леся КАГДИНА,
 вихователь
 закладу дошкільної освіти № 143
 (Миколаїв, Україна)

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В МОВЛЕННЄВОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті висвітлюється проблема національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку в мовленнєвотворчій діяльності. Подано аналіз результатів анкетування вихователів, аналіз навчально-виховних планів старших груп. Розкрито принципи творчого самовираження, мотиваційного забезпечення мовленнєвотворчої діяльності, педагогічні умови здійснення національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку в мовленнєвотворчій діяльності (забезпечення сприймання та розуміння змісту художніх і фольклорних творів національно-патріотичного змісту; частота планування розгляду художніх і фольклорних творів для накопичення досвіду старшими дошкільниками у здійсненні їхньої мовленнєвотворчої діяльності; занурення дітей в активну мовленнєвотворчу діяльність).

Ключові слова: мовленнєвотворча діяльність, національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку, творче самовираження.

Olena TRYFONOVA,
 Doctor of Pedagogical Sciences,
 Full Professor, Head of the Pre-school Education Department
 V. O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University
 (Mykolaiv, Ukraine)

Lesia KAGDINA,
 Educator of Preschool Institution № 143
 (Mykolaiv, Ukraine)

NATIONAL AND PATRIOTIC EDUCATION OF SENIOR PRESCHOOL AGE CHILDREN IN SPEECH CREATIVE ACTIVITY

The article deals with the problem of national-patriotic upbringing of children of the senior preschool age in speech creative activities, emphasizes the need to cultivate in children a respectful attitude to national and national symbols, a sense of pride for patriots, life instructions for communication in their mother tongue, and the willingness to protect the interests of the Motherland; formation of the national outlook and child's behavior in relation to the attitude towards the native country, all nations and peoples; preservation of independence and unity of Ukraine, unselfish ministry to the state. The analysis of the results of the questionnaires of senior preschool age children, group educators and educational plans are given. The analysis of plans allowed to state that educators carry out national-patriotic education of children of senior groups, at the same time they do not use a speech-creative activity for this purpose. Principles (creative self-expression, motivational support for speech and creative activity), according to which such exciting emotional factors were used in the study (various games on the content of artistic works, competitions, encouragement of children to speech pronouncements), pedagogical conditions (provision of perception and understanding of the content of artistic and folklore works of national-patriotic content; the expedient part of the planning of artistic and folklore works for the accumulation of experience by senior preschoolers in the implementation of their speech creative activities; immersion of children into active speech and creative activity) are highlighted. The method of national-patriotic education of senior preschool age children in the speech creative activities (cognitive-enrichment, activity, speech, speech creative stages), during which the following types of work were effectively used: the narration, the study of folklore and artistic works by heart; figurative and ethical commentary on folklore works; virtual dialogs; creative exercises; speech tales, modeling and life situations solving; making tongue twisters, ethical conversations; didactic games, writing letters to heroes, story-role games "I am a patriot!", "My family", "I am the defender of my land!".

Key words: linguistic creative activity, national-patriotic education of senior preschool age children, creative expression.

Постановка проблеми. На сучасному етапі надзвичайно актуальною проблемою є національно-патріотичне виховання майбутніх громадян України, що зафіксовано на загальнодержавному рівні в нормативно-правових документах (Національна стратегія розвитку освіти України на 2012–2021 роки, Стратегія національно-патріотичного виховання дітей і молоді на 2016–2020 роки, Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти й ін.), концептуальними положеннями яких є патріотичне виховання як основа духовного розвитку особистості, національний світогляд і поведінка дитини щодо ставлення до рідної країни, до всіх націй і народів; збереження незалежності й соборності України, безкорисливе служіння державі; боротьба за волю, честь і славу України й ін.

Аналіз досліджень. Серед класиків педагогічної науки до проблем патріотичного виховання зверталися Г. Ващенко, О. Духнович, А. Макаренко, О. Огієнко, С. Русова, Г. Скворода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Чепіга й ін., які у своїх працях висвітлювали актуальні для свого часу проблеми розвитку патріотичних почуттів як складової частини національної системи виховання, висували ідею виховання «свідомого» громадянина, патріота своєї Батьківщини. На сучасному етапі різні аспекти національно-патріотичного виховання досліджуються І. Бехом, А. Богущ, В. Кононєнком, Ю. Руденком та ін., які вбачають мету національно-патріотичного виховання у формуванні в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до своєї Батьківщини, пошани до видатних вітчизняних історичних діячів.

Мета статті – висвітлити результати анкетування й аналізу навчально-виховних планів вихователів старших груп закладів дошкільної освіти; розкрити сутність національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку в мовленнєво-творчій діяльності.

Виклад основного матеріалу. Студіювання наукових праць з означеної проблеми дозволило впевнено стверджувати, що в дітей старшого дошкільного віку можна виховувати національно свідоме ставлення до Батьківщини. У програмах для закладів дошкільної освіти висвітлене завдання з національно-патріотичного виховання дітей. Нам імпонує програма «Українське народознавство в дошкільному закладі» (за ред. А. Богущ). Дотично нашої теми в програмі висвітлено 3 розділи: «Україно моя, Батьківщино моя»; «Україна – моя Батьківщина»; «Історичні корені

України. Карта України». Водночас зауважимо, що завдання з інших розділів програми спрямовані на виховання любові до Батьківщини, адже дитина повинна знати державну й національну символіку, українські традиції (а в програмі вони хоча й стисло, але описані посезонно в повному обсязі), побут України (який у програмі представлений сьома підрозділами). Також укладачі програми не могли оминати увагою такий важливий розділ, як «Слово рідне, мова рідна», завдання якого спрямовані на ознайомлення дітей із класиками української літератури, із регіональними письменниками, на виховання шанобливого ставлення до рідного слова, бажання спілкуватися українською мовою. Як засвідчує практика, ця програма користується попитом у вихователів, адже, крім докладно визначених завдань, у ній міститься довідковий матеріал вихователям дошкільних закладів, тематика занять за групами і, що важливо, тематичний словничок майже до кожного розділу, який, як нам здається, може виступати своєрідним орієнтиром у засвоєнні дитиною відповідного матеріалу, хоча в програмі не визначені показники засвоєння завдань.

Із метою з'ясування розуміння вихователями сутності означеної проблеми здійснювалось анкетування. Так, на перше запитання «Як Ви розумієте поняття «любов до Батьківщини?» було отримано такі відповіді: «це повага до рідної землі, відданість своєму народові» (64%), «це почуття гордості за свою мову, традиції народу, це любов до рідного краю» (78%), «це любов до української пісні, державних символів; дотримання традицій і звичаїв» (46%). Щодо другого запитання «Якими методами Ви здійснюєте національно-патріотичне виховання старших дошкільників?», то відповіді розділилися таким чином: «етичні бесіди» – 86% респондентів, «читання художньої літератури» – 90%, «перегляд відео, діафільмів» – 14%, «праця на природі» – 28%, «заучування віршів» – 16%, «співання пісень» – 28%.

На третє запитання «Які патріотичні почуття виховуєте в дітей?» було отримано такі відповіді: «любов до рідної мови, бажання грамотно нею спілкуватися» – 72%, «відповідальність за свої вчинки» – 14%, «пошана до героїв» – 78%, «усвідомлення себе частиною Батьківщини» – 84%. Відповіді вихователів на запитання «Якими засобами виховуєте в дітей любов до Батьківщини?» дозволили констатувати, що більшість із них використовують художнє слово (86%, що збігається з двома попередніми запитаннями), українську пісню назвали 20% респондентів, народні ігри – 24%. Як бачимо з відповідей на запитання

анкети, ніхто з вихователів з-поміж засобів не назвав складання дітьми віршів, оповідань, написання листівок національним героям.

Наступним етапом був аналіз навчально-виховних планів вихователів старших груп. З'ясувалося, що дітей ознайолювали з національними символами України на заняттях із розвитку мовлення (30%; наприклад, «добирати прикметники до слова «український віночок», «описати рушник», «скласти розповідь за картиною про чорнобривці»); із художньої літератури (32%; наприклад, ознайомлення з українською святковою сорочкою за змістом оповідання А. М'ястківського «Наш рід», за віршем Вадима Крищенка «Вишиванка»); на заняттях з ознайомлення з довкіллям (82%; планувалися такі заняття, як «Свято йде до нас у гості», «Український віночок», «Символи в українському віночку», «Ой на тім рушничкові», «Без верби та калини нема України»). Зазначимо, що під час ігор також продовжували знайомити дітей із національними символами, у планах було зафіксовано такі ігри, як «Мак», «Тополя», «Віночок» та ін. Отже, аналіз планів дозволив констатувати, що вихователі здійснюють національно-патріотичне виховання дітей старших груп, проте не використовують для цієї мети мовленнєвотворчу діяльність.

Педагогічними умовами виховання любові до Батьківщини у старших дошкільників у мовленнєвотворчій діяльності було визначено такі: забезпечення сприймання та розуміння змісту художніх і фольклорних творів національно-патріотичного змісту; доцільна частота планування вивчення художніх і фольклорних творів для накопичення досвіду старшими дошкільниками в здійсненні їхньої мовленнєвотворчої діяльності; занурення дітей в активну мовленнєвотворчу діяльність.

Відповідно до першої педагогічної умови одним із найбільш впливових чинників оптимізації цього процесу вважаємо принцип мотиваційного забезпечення (А. Богуш, В. Давидов, О. Савченко, Ф. Скалкін та ін.). Як зазначають учені (Л. Виготський, М. Жинкін, І. Зимняя, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.), у шестирічному віці діти мають потребу в спілкуванні. Спираючись на цю природну потребу, вихователь постійно орієнтувався на природну допитливість дитини, її емоційність, інтелектуальний потенціал, самооцінку (Савченко, 2002: 87); забезпечував мотивацію, підтримуючи інтерес до мовленнєвотворчої діяльності. У зв'язку із цим у дослідженні використовувалися такі збуджуючі емоційні чинники: різноманітні ігри за змістом художнього твору, змагання; заохочення дітей до мовленнєвих висловлювань та ін.

Друга педагогічна умова передбачала добір художніх творів. Було складено план використання творів, наприклад казки, оповідання («Як давно в Україні з'явився жовто-блакитний прапор?»), легенди («Як виникла українська земля» І. Січовика), білін про Іллю Муромця, Олексія Поповича й ін., віршів («Наш прапор» Д. Павличка, «Ким хочеш бути, хлопчику?» М. Рильського, «Калина» А. Черниша, «Україна», «Рідний край», «Українці» Н. Шмурикової-Гаврилюк, «Український коровай», «Спасибі, Земле!» В. Дворецької), які послідовно використовувалися на заняттях із різних розділів програми і в повсякденному житті.

Згідно з третьою педагогічною умовою, творче самовираження дитини дошкільного віку, слідом за А. Богуш, розуміємо як уміння розкрити своє власне «Я», виявити у творчій розповіді свою індивідуальність і неповторність серед інших дітей; це вміння передати через засоби художньої виразності (мовні й немовні) свої емоції й почуття, свій настрій і переживання, свої власні думки й фантазії; уміння творчо й оригінально мислити, передавати свої думки словами й діями (Богуш, Березовська, 2008: 103). Отже, ураховувалася ситуація успіху. Відомо, що будь-який успіх особистості пов'язаний насамперед із позитивними емоціями, почуттями радості, задоволення від успішного виконання будь-якої діяльності. Гаслом усієї педагогічної діяльності В. Сухомлинського було відчуття кожною дитиною «смаку успіху»: «дати дітям радість праці, радість успіху в навчанні, пробудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності – це перша заповідь виховання...» (Сухомлинський, 1977: 164). Особливо важливими є такі ситуації успіху для дитини старшого дошкільного віку, яка за своїм психологічним складом є надзвичайно емоційною істотою. На переконання вчених (Д. Ельконін, О. Кононко, Г. Люблинська, В. Мухіна), цей вік відрізняє особливе сприймання, емоційна чутливість, підвищена пізнавальна активність, можливість образно мислити. За М. Каганом, дитяча субкультура характеризується створенням різних видів літератури (вірші, оповідання, анекдоти), власного музичного й зображувального мистецтва, в яких інтегруються не лише слово, музика й рух, але й моторно-руховий, психоемоціональний, інтонаційний і вербальний комунікативні коди людини, що є найбільш важливим для формування особистості дитини [2, с. 29]. У цьому зв'язку ми намагалися перетворити результат попередньої діяльності дітей, пов'язаний із їхнім самовираженням, на позитивні емоційні стимули для продукування зв'язних висловлювань.

У заклади дошкільної освіти Миколаївщини було впроваджено методику національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку в мовленнєвотворчій діяльності. На **першому етапі (когнітивно-збагачувальному)** діти накопичували позитивний досвід складання казок, віршів шляхом ознайомлення з художніми творами. На цьому етапі використовувалися такі методи й прийоми роботи, як читання, розповідання, вивчення напам'ять фольклорних і художніх творів; образно-етичний коментар фольклорних творів; етичні бесіди; дидактичні ігри.

Другий етап (діяльнісний) був спрямований на збагачення словника дітей образними висловами, прислів'ями й приказками про Батьківщину, рідний край, мужність і честь; на розвиток власних почуттів, уявлень, поглядів за допомогою сприймання й розуміння змісту художніх творів, а також мовленнєвотворчих здібностей дітей. На цьому етапі застосовувалися віртуальні діалоги з героями творів; творчі вправи; мовленнєві етюди, моделювання та розв'язання проблемних життєвих ситуацій; добір римовок, складання чистомовок. Проілюструємо прикладом: В. Дмитрик склав такі чистомовки: «От-от-от – я справжній

патріот!», «Ат-ат-ат – український я солдат!», «Жу-жу-жу – рідну землю бережу!», «Лю-лю-лю – татка й неньку я люблю!».

На **третьому етапі (мовленнєвотворчому)** продовжували вчити дітей складати вірші, оповідання, розповіді й легенди про національні символи; писали листи героям, проводили сюжетно-рольові ігри «Я патріот!», «Я захисник свого краю!» та ін. Так, наприклад, Т. Вовчик після прослуховування оповідання «Сміливе зайченятко» придумав свій вірш: «Матусю, татка я люблю. Усіх я поважаю. Радість завжди я несу! Маленьких захищаю!!!».

Висновки. Отже, мовленнєвотворча діяльність спрямована не лише на розвиток мовленнєвотворчих здібностей дітей, засвоєння лінгвістичних і паралінгвістичних засобів виразності мовлення; вона є ефективним засобом здійснення національно-патріотичного виховання. Вважаємо, що необхідно культивувати в дошкільників патріотичні почуття, життєві настанови щодо спілкування рідною мовою, знання історії українського народу, державної й національної символіки, готовність захищати інтереси Батьківщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А., Березовська Л. Творче самовираження дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності: монографія. Одеса: М.П. Черкасов, 2008. 203 с.
2. Каган М. Мир общения : проблема межсубъектных отношений. М.: Политиздат, 1988. 319 с.
3. Савченко О. Дидактика початкової школи. К.: Генеза, 2002. 368 с.
4. Сухомлинський В. Вибрані твори в 5-ти т. Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. К.: Радянська школа, 1977. 670 с.

REFERENCES

1. Bogush A., Berezovska L. Tvorche samovyrazhennja doshkilnykiv u hudozhno-movlennjevij dijalnosti: [monograph] [Creative self-expression of preschoolers in the artistic and linguistic activities: [monograph]. Odessa: M.P. Cherkasov, 2008. 203 p. [in Ukrainian]
2. Kagan M. Myr obshhenija : problema mezhsujektnyh otnoshenij [The world of communication: the problem of intersubjective relations]. M.: Polytyzdat, 1988. – 319 p. [in Russian]
3. Savchenko O. Dydaktyka pochatkovoї shkoly [Primary school didactics]. K.: Geneza, 2002. 368 p. [in Ukrainian]
4. Sukhomlynskyj V. Vybrani tvory v 5-ty t. T. 3. Serce viddaju ditjam. Narodzhennja gromadjanyna. Lysty do syna [Selected works in 5 t. T. 3. I give my heart to children. Birth of a citizen. Letters to the son]. K.: Radjanska shkola, 1977. 670 p. [in Ukrainian]